

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi

ğını söylemesi, şu veya bu kişilerin evet, hayır demeleriyle bir çözüm yolu bulamayacağını ifade etmesi bu konudaki tereddütlerini gösterir. Ölümünden birkaç gün önce kendisiyle yapılan bir mülâkatta, Türkiye'deki ahlâk buhranının sebebini dinin bıraktığı ahlâk boşluğu olarak açıklamış, din gevşeyince ona dayanan ahlâkın da tabiatıyla mahvolduğunu ifade etmiştir.

Eserleri. A) Romanları. Şık (İstanbul 1305), *İffet* (1314), *Mutallaka* (1314), *Mürebbiye* (1315), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1315), *Metres* (1315), *Tesâdüf* (1316), *Nimetşinas* (1317), *Şipsevdi* (1327), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç* (1328), *Sevda Peşinde* (1328), *Gulyabani* (1330), *Cadı* (1330), *Hakka Sığındık* (1335), *Toraman* (1335), *Hayattan Sahifeler* (1335), *Son Arzu* (1338), *Tebessüm-i Elem* (1339), *Cehennemlik* (1340), *Efsuncu Baba* (1340), *Ben Deli miyim?* (1341), *Tutuşmuş Gönüller* (1926), *Billûr Kalb* (1926), *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?* (1927), *Muhabbet Tılsımı* (1928), *Mezarından Kalkan Şehid* (1929), *Kokotlar Mektebi* (1929), *Şeytan İş* (1933), *Utanmaz Adam* (1934), *Eşkiya İninde* (1935), *Kesik Baş* (1942), *Gönül Bir Yeldeğirmenidir*, *Sevda Öğütür* (1943), *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?* (1945), *Dirilen İskelet* (1946), *Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?* (1949), *Kaderin Cilvesi* (Başımıza Gelenler) (1964), *Deli Filozof* (1964), *Can Pazarı* (1968), *İnsanlar Önce Maymun mu İdi?* (1968), *Ölümler Yaşıyor mu?* (1973), *Namuslu Kokotlar* (1973). **B) Hikâye Kitapları. Kadınlar Vâizi** (İstanbul 1336), *Namusla Açlık Meselesi* (1933), *Kâtil Bûse* (1933), *İki Hödüğün Seyahati* (1933), *Tünelden İlk Çıkış* (1934), *Gönül Ticareti* (1939), *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943). **C) Tiyatroları. Hazan Bülbulü** (İstanbul 1330), *Kadın Erkekleşince* (1933). **D) Tenkit Eserleri. Cadı Çarpıyor (İstanbul 1329), *Şekâvet-i Edebiyye* (1329). **E) Tercüme-leri. Emile Gaboriau'dan 113 Numaralı Cüzdan (İstanbul 1305), *Bir Kadının İntikamı* (1307), *Batınyollu İhtiyar* (1307); Arnold ve Jules Claretie'den *Paris'te Bir Tevhül* (1308); Alfred De Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1313); Paul De Kock'tan *Bîcâre Bakkal* (1319). **F) Diğer Eserleri. Müntahabât-ı Hüseyin Rahmi** (I-III, İstanbul 1305), *Eti Senin Kemiği Benim - Sohbetler* (1963). Hüseyin Rahmi'nin sanat ve tenkit konusunda deneme türü yazıları *Sanat ve Edebiyat* adı altında sadeleştirilerek yayımlanmıştır (Ankara, ts.).****

BİBLİYOGRAFYA :

Refik Ahmet Sevengil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul 1944; Mustafa Nihad Özön, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütâlaalar*, İstanbul 1945; Suat Hızarcı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, İstanbul 1953; Ağah Sırrı Levend, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*, Ankara 1964; Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi*, İstanbul 1964; Muzaffer Gökman, *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Açıklamalı Bibliyografya*, İstanbul 1966; Mehmet Kaplan, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aslı Tipler", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul 1976, I, 459-475; a.mlf., "Hüseyin Rahmi'nin Üslûbu ve Hayat Görüşü", *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul 1978, s. 90-96; Pertev Naili Boratav, "Hüseyin Rahmi'nin Romancılığı", *Folklor ve Edebiyat I*, İstanbul 1982, s. 320-328; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1987, I, 341-351; Önder Göçgün, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Ankara 1987; a.mlf., *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*, Ankara 1990; Şerif Aktaş, "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Büyük Türk Klâsik-leri*, X, 237-243; Şevket Toker, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Alafranga Tipler*, İzmir 1990; Berna Moran, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Yüksek Felsefi, Şipsevdi", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1991, I, 87-116; Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*, Ankara 1993, s. 755-776; Nazım H. Polat, "Hüseyin Rahmi'nin Cadı Romanı Hakkında Münakaşalar", *TDA*, sy. 21 (1982), s. 187-216; Adnan Akgün, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Hâl Tercümeleri: Hüseyin Rahmi Bey", *Yedi İklim*, sy. 35, İstanbul 1993, s. 45; Fevziye Abdullah, "Hüseyin Rahmi", *İA*, V/1, s. 655-663; "Gürpınar, Hüseyin Rahmi", *TDEA*, III, 423-426.

ÖNDER GÖÇGÜN

GÜRSEL, Cemal

(1895-1966)

Türkiye Cumhuriyeti'nin
dördüncü cumhurbaşkanı.

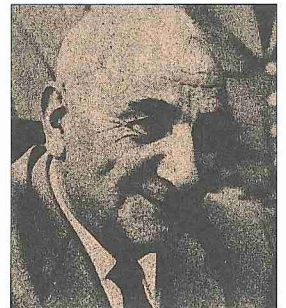
Erzurum'da doğdu. İlk tahsilini Ordu'da yaptıktan sonra Erzincan Askerî İdâdîsi'ni ve İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'ni bitirdi. 1915'te Harp Okulu'nda öğrenci iken savaş dolayısıyla subay yapıldı ve topçu asteğmeni olarak orduya katıldı. Çanakkale savaşları sırasında Anafartalar ve Seddülbahir çarpışmalarında bulundu. Bu cephede savaş bitince 1917'de Filistin cephesine gönderildi. Burada Gazze muharebelerinde çarpıştı. Ancak cephenin çökmesi üzerine 1918'de İngilizler'e esir düştü ve Mısır'daki esir kampında bir yıl kaldı. 1919'da serbest bırakılınca önce İstanbul'a gitti, 1920 başlarında da Anadolu'ya geçerek Kur-

tuluş Savaşı'na katıldı. Birinci ve İkinci İnönü ile Eskişehir, Sakarya muharebelerinde ve Büyük Taarruz'da başarılı hizmetleri görüldü. Savaştan sonra Harp Okulu'nda yarım kalan öğrenimini tamamladı. 1929'da Harp Akademisi'nden kurmay subay olarak mezun oldu. Çeşitli askerî birliklerde görev yaptı. 1940'ta albaylığa, 1946'da tuğgeneralliğe, 1951'de tümgeneralliğe, 1953'te korgeneralliğe, Erzincan Kolordu kumandanı iken 1957'de orgeneralliğe yükseldi. Erzurum'da Üçüncü Ordu komutanlığı yaptıktan sonra 1958'de Kara Kuvvetleri komutanlığına tayin edildi.

Cemal Gürsel 1960 yılında Millî Savunma bakanına, ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak alınmasını düşündüğü tedbirlere dair on iki maddelik bir mektup gönderdi. Ancak bu yüzden 3 Mayıs 1960'ta mecburi izinle görevinden alınca İzmir'e gitti. Demokrat Parti iktidarına karşı 27 Mayıs 1960'ta bir ihtilâl gerçekleştiren subaylar Gürsel'i ihtilâl liderliğine çağırdılar. Daveti kabul eden Gürsel Ankara'ya gelerek ihtilâlcı subaylardan oluşan Millî Birlik Komitesi'nin başına geçti. 27 Mayıs 1960 - 10 Ocak 1961 tarihleri arasında devlet ve hükümet başkanlığı ile Silâhlı Kuvvetler başkomutanlığı görevini üstlendi.

Millî Birlik Komitesi üyeleri arasında siyasi partiler, demokrasiye geçiş, askerî yönetimin devamı vb. konularda beliren görüş ayrılıkları sonucunda on dört komite üyesinin tasfiyesini kabul etmek zorunda kalan Cemal Gürsel (13 Kasım 1960), bu olaydan duyduğu üzüntünün tesiriyle hafif bir felç geçirdi. Demokrat Parti ileri gelenlerinin ve hükümet üyelerinin Yasıada'da yargılanmaları, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam cezasına çarptırılmaları konusunda komite üyeleriyle düştüğü anlaşmazlık sırasında rahatsızlığı daha da arttı.

Bu arada demokrasiye dönüşmesi hususunda bazı çalışmalar yapıldı. Yeni bir anayasa hazırlanarak halk oyuna sunul-

Cemal
Gürsel

du ve kabul edildi. Cumhurbaşkanlığı için başlangıçta Gürsel'le birlikte senato üyesi Ali Fuat Başgil de aday oldu. Ancak Millî Birlik Komitesi tarafından yapılan baskılar sonucunda Başgil adaylıktan çekilince, anayasaya göre Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesi olan Gürsel tek aday olarak 26 Ekim 1961'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ortak toplantısında Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı seçildi ve İsmet İnönü'yü hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ancak Gürsel'in hastalığı giderek ağırlaştı. Şubat 1966'da tedavi için Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildiyse de komaya girmesi üzerine 26 Mart 1966'da Ankara'ya getirilerek Gülhane Askerî Tıp Akademisi'ne yatırıldı. 28 Mart 1966'da bir hekimler heyetinin görevini yürütemeyeceğine dair rapor vermesi üzerine Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay cumhurbaşkanı seçildi. 14 Eylül 1966'da tedavi görmekte olduğu hastahane'de ölen Gürsel Anıtkabir'in bahçe kısmına gömüldü. Mezarını 30 Ağustos 1988'de Devlet Mezarlığı'na nakledildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Devlet ve Hükümet Başkanı Sayın Cemal Gürsel Diyor ki, İstanbul 1962; *Sayın Cumhurbaşkanımız Cemal Gürsel'in Beyanâtı*, İstanbul 1965; Mustafa Atalay, *Cemal Gürsel ve Hayatı*, İstanbul 1960; Baki Kurtuluş, *Cemal Gürsel*, Ankara 1961; Ali Fuat Başgil, *La révolution militaire de 1960 en Turquie, ses origines*, Genève 1963, tür.yer.; *Atatürk'ten Evren'e Cumhurbaşkanlarımız*, İstanbul 1985; Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Yarı Silâhlı, Yarı Külâhlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Ankara 1991, s. 89, 105, 129, 165-169, ayrıca bk. tür.yer.; Yalçın Toker, *Cumhuriyet Kavgaı ve Türk Cumhurbaşkanları*, İstanbul 1994, s. 182-188; *Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*, İstanbul 1974, II, 695; *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1983-85, V, 2560-2561; "Gürsel", *ML*, V, 459.

ATILLA ÇETİN

GÜRSES, Cemal

(bk. CEMAL EFENDİ, Aksaraylı).

GÜRZ

(گُورْز)

Yakın dövüşte kullanılan bir savaş aleti.

Farsça gürz adının yanı sıra Türkçe topuz ve bozdoğan, Arapça debbûs, amûa ve mitraka adlarıyla da bilinir. Bozdoğan denilmesinin sebebi, bazı tiplerinin şek-

len bu yırtıcı kuş türünün kafasına benzetilmesidir. Gürz daha ziyade ateşli silâhların icadından önce insanların yakın dövüşte kullandıkları vurucu, ezici, parçalayıcı bir saldırı silâhı idi. Biçimine ve ağırlığına göre "çekme gürz, kesme gürz, asma gürz, dikenli gürz" gibi adlarla anılır, baş kısmı yuvarlak ve çivisiz olanlarına "matrak", en ağırlarına da "gürz-i girân" denilirdi.

Gürzlerin baş kısmı yuvarlak bir küre biçimindedir ve dikenli tiplerinde bu küre üzerine çakılmış ucu sivri çiviler veya madenî olanların dökümü sırasında bırakılmış sivri çıkıntılar bulunur. Bu tip gürzlerin Arapça'da "debbûs tayyâr" (uçan topuz), Türkçe'de "salık" (salınan; gönderilen, atılan topuz) denilen bir türü, bir sapın ucuna zincirle bağlanmış dikenli bir veya nâdiren birden fazla küre yahut yumurta şeklindedir ve yakın dövüşten ziyade hedef alınan düşmana fırlatılmak suretiyle kullanılır. Diğerlerinden farklı biçimde baş kısmı küre olmayıp lobut gibi kabzadan itibaren kalınlaşan ahşap gürzler de kullanılmıştır. Kabzası hariç her tarafı madenî dikenli olan bu gürzler daha çok piyade silâhı durumundaydı. Tasvirî Türk sanatlarında bu tip gürzlere ilk defa, XI-XII. yüzyıllara ait Gazne sarayındaki mitolojik muhafız figürlerinin ellerinde rastlanır. Bozdoğan olarak adlandırılan türler ise baş kısımları dilimler veya prizmatik şekillerden meydana gelen gürzlerdir. Osmanlı döneminde kullanılmış on altı çeşit bozdoğan bulunmaktadır. Bunları gerek elde mevcut örneklerden, gerekse XVI. yüzyıldan başlayarak Osmanlı minyatürlerinden tesbit etmek mümkündür. Bozdoğanlar esasen topuzun yuvarlak küre biçiminden geliştirilmiştir. Baş burada prizmatik karakterli şekiller, çeşitli tarzda kıvrımlar ve dikey olarak uzanan dilimlerden meydana gelir. Dilimlerde bazan sivri ve keskin, bazan da yuvarlak hatlar hâkimdir. "Şeşper" denilen türde bozdoğan grubu içinde yer alır. Türkler, Farsça'da "altı kanat" anlamına ge-

len şeşperin yanı sıra "dilimli topuz" adını da verdikleri bu silâhı bazan yedi-dokuz dilimli yapmışlardır.

Gürzler ağaç veya taştan yahut demir, bakır, tunç ve pirinç gibi madenlerden yapıldı. Genellikle sapı ahşap, topuz kısmı maden olanların tercih edilmesine karşılık tamamı maden ya da tamamı ahşap örneklere de rastlanmaktadır; madenden olanların içleri bazan boştur. Taşıma kolaylığından dolayı ahşap ve hafif gürzleri bellerine sarılı kuşak ya da kemere sokulmuş şekilde piyadeler, zırh parçalama amacıyla yapılan dikenli ve ağır madenîleri ise eyerlerinin sol tarafına asarak taşıyan süvariler kullanırdı.

Gürz, erken çağlardan itibaren Araplar ve Türkler tarafından tanınıyordu. Kalkaşendî'den öğrenildiğine göre Hâlid b. Velid'in debbûsu ünlü idi (*Şubhu'l-a'sâ*, II, 142). Abbâsîler'de saray gulâm-larının, halifenin oturduğu tahtın etrafında kılıçlarını kuşanmış vaziyette ve ellerinde debbûs olduğu halde nöbet tuttıkları bilinmektedir (Sâbî, s. 80). Volga Bulgarları'nın topuzu üzerinde çiviler bulunan gürzleri vardı. Gürz, Gazneliler ve Selçuklular tarafından da çok eski tarihlerden beri kullanılmaktaydı. Nitekim Selçuklu hânedanının atası Selçuk'un babası Dukak, Oğuz yabgusunun bir Türk boyu üzerine yapmak istediği sefere itiraz etmiş ve çıkan kavgada kendisi yüzünden yaralanırken gürz ile vurarak yabguyu atından düşürmüştü (İA, X, 354). Anadolu Selçukluları zamanında da Antalya'nın fethinde ve çeşitli savaşlarda askerler gürz kullanmışlardı (İbn Bîbî, s. 97). Osmanlılar ise gürzden daha yaygın şekilde faydalanmışlardır. Yenicilerden atlı zağarcılar, atlı sekbanlar, ocağın büyük zâbitleri, yayabaşları, bölükbaşları, odabaşları ve topuzlu süvari çavuşlarının gürzleri bulunuyordu. Bu silâh, taşıyan kişinin değerine ve itibarına işaret eder, ağırlığı arttıkça kişinin itibarı da artardı. Başka silâhlardan farklı olarak düşmanını gürzüyle alt eden kahramanın gürzü teşhir için cami kapısına asılırdı. Osmanlı hükümdarları idareleri altında bulunan Kırım hanlarına, Eflâk, Boğdan ve Erdel beylerine topuz ve şeşper ihsan ederlerdi (Ömer Seyfeddin'in ünlü "Topuz" hikâyesi bu konuyu işlemektedir). Gürz kullanmak Selçuklu ve Osmanlı sultanları arasında çok yaygındı. Özellikle I. Alâeddin Keykubad, Yıldırım Bayezid, Cem Sultan ve IV. Murad'ın bu hususta maharetli oldukları kaynaklarda belirtilmektedir. Ayrıca gürz

XVI. yüzyıla ait bir gürz (TSM, nr. 2/715)

